

ΜΕΡΟΣ Β΄ : Η ΘΕΟΔΩΡΑ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τα αίτια και τις αφορμές που προκάλεσαν τη «Στάση του Νικά», την εξέγερση δηλαδή εκείνη, που θεωρήθηκε ως η πιο χρονοβόρα και «αιμοσταγής» στα ιστορικά χρονικά της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Κατόπιν και, ίσως το πιο σημαντικό, μέσα από την ανάλυση όλων των δεδομένων της συγκεκριμένης επανάστασης, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τα όποια διαβήματα και τις αντιδράσεις της Θεοδώρας, κατά τη διάρκεια των τραγικών, κατά τους βυζαντινολόγους, συμβάντων. Των γεγονότων που, πιθανόν, επηρέασαν την τελική, νικηφόρα έκβαση εκείνης της έκρυθμης κατάστασης, έσωσαν τον θρόνο και έγιναν η αιτία ανάδειξης της αυτοκράτειρας ως «υπέρμαχου» Σωτήρος του λαού της

2. Βασική αρχαία πηγή

Προκόπιος

Στην *Απόκρυφη Ιστορία* του ο Προκόπιος, αφού πρώτα αναφέρεται επιγραμματικά σχεδόν στην αιματηρή *Στάση του Νικά*, κατόπιν μας παραπέμπει στην *Ιστορία των Πολέμων*. Εκεί, ο Καισαρέας ιστορικός με επιείκεια και εμφανώς διαφορετικό ύφος, από ουδέτερο έως και ευγενικό, από τον πρώτο ακόμη τόμο δεν παραλείπει να αναφερθεί στη μεγάλη δυσφορία που είχε προκληθεί στον βυζαντινό λαό, από τα πρώτα, ήδη, χρόνια της βασιλείας του Ιουστινιανού και, κυρίως, ένεκα των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, της βαρειάς φορολογίας και των πολυποίκιλων αυθαιρεσιών ορισμένων αξιωματούχων του. Η αυτοκρατορία διήγε, ήδη, το έτος 532 μ. Χ., με ανέπαφη μεν συνοριακή γραμμή, αλλά συγχρόνως, με έναν πληθυσμό αρκετά μεγάλο¹ και μια νοσηρή κοινωνία, που, ενώ, πριν πεθάνει, προσπαθούσε να

Formatted: Font: Not Bold, Greek

¹Το 532 μ. Χ., μόνο η Κωνσταντινούπολη είχε πληθυσμό άνω των 300.000 κατοίκων: βλ. Κ. Λουγγή, *Ιστορικά*, σσ. 17-24.

φανεί «ισχυρή» και επιβλητική, ουσιαστικά, όπως ομολόγησε και ο συγκλητικός Ωριγένης,² όδευε προς τον Μεσαίωνα και την τελική της κατάρρευση. Εν τω μεταξύ με την κατάρρευση της δουλοκτησίας ως κοινωνικού συστήματος, με την παρακμή της, κάποτε, «ανθηρής» ζωής της επαρχίας και τη φθίνουσα πορεία των αγροτικών πόρων, οι ταξικές αντιθέσεις, οφθαλμοφανείς στα μεγάλα αστικά κέντρα, έγιναν ακόμη πιο έντονες με τη συρροή όλο και περισσότερου πληθυσμού στην πρωτεύουσα, ενισχύοντας κατ' αυτό τον τρόπο το, μέχρι και σήμερα ισχύον, φαινόμενο της αστυφιλίας. «*Ὑπὲρ δὲ τῶν αἰσθητῶν χρόνων τὴν Βυζαντινὴν στάσιν τὰ δὴ μὲν τῆς ἀπροσδοκῆτου τῆς νέπεσεν, ἡ μεγίστη τε παρὰ δόξαν γένετο καὶ τῆς κακῆς μέγα τὰ τε δὴ μὲν καὶ τὰ «βουλῆ» τελευτήσῃ... περιεῖναι τῶν τύραννον γνόντες πράγματα τὰ πόλει ἀθῆε παράσχονται, κτεῖνα γὰρ τε τῶν ὑϊωάννην καὶ τοῦτ' ὁ δὲ τῶν τρόπων τὴν ταραχὴν παῖσαι. τὸ μὲν οὖν ἀμφὶ ταύτῃ τῆς τυραννίδος τῆς Τχώρησεν».*³ Τότε, οι πτωχοί, κατά τον Προκόπιο, πολλαπλασιάσθηκαν με τους νεοπροσερχόμενους άπορους, τους μη έχοντες ούτε καν στέγη να κατοικήσουν, εν αντιθέσει μάλιστα με τους εύπορους που κατασκεύαζαν κατοικίες με «απερίγραπτη» πολυτέλεια και, όχι λόγω ανάγκης, αλλά για επίδειξη πλούτου: «*οἰκοδομοῦνται δὲ καὶ περιστέλουσιν οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι τὴν προάστειαν οὕτως ἕσονται τῆς χρεῖαν. Ἄλλ' ὅτι τῶν πτωχῶν ἕσονται οὕτως ἕσονται, καὶ ἕσονται πλούτου τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων ὅσα ποιεῖται».*⁴

Ο Προκόπιος διατείνεται ότι στις 12 Ιανουαρίου του 532 μ. Χ., όταν οι φατρίες των Πρασίνων και Βενέτων ζήτησαν, επίμονα, από τον Ιουστινιανό την αποπομπή τριών αξιωματούχων, καθώς και την αμνηστεία δύο καταφυγόντων στο μοναστήρι καταδικών, εκείνος με αλλαζονία τους αγνόησε. Τότε, το σύνολο των ενωμένων στασιαστών επετέθηκε προς κάθε κατεύθυνση «αλλαλάζοντας» Νίκα και κρίζοντας «φιλανθρώπων Πρασίνων και Βενέτων πολλά τα έτη».⁵ Στη συνέχεια συνέκλινε προς το κέντρο της Πόλης, λεηλατώντας και πυρπολώντας από κατοικίες πλουσίων και δημόσια κτίρια έως και το μέγαρο της συγκλήτου, με αποκορύφωμα τη γαλήνη του «Ιερού Παλατίου» και, έσχατο αλλά πιο

²«Τὸ μὲν παρόντα μὲν, ἡ γὰρ ἡμεῖς ἡρώμαστοι, πράγματα μὲν οὕτως πολέμῳ διακριθῆναι... Πλακιλλίαναι τε καὶ τῆς Ἑλένης Τριώνυμα, Ἄθεν γὰρ βασιλέα τὸνδε Ἀρμόμενιν τῶν τε πόλεμον διενεγκεῖν καὶ τῆς ἑλίας διοικήσασθαι ῥῆμινον ἕξει». Στο σημείο αυτό του *Περὶ Πολέμων* βιβλίου του Προκοπίου, καταγράφονται τα λόγια του συγκλητικού Ωριγένη, ο οποίος, λίγο προ του θανάτου του, εκφράζει την αγωνία του για το επερχόμενο τέλος της τάξης του, ήτοι της, αρχαίας προέλευσης, συγκλητικής αριστοκρατίας, που, εναγωνίως, πάσχιζε να κρατήσει τη δύναμή της ως πολιτικό και εξουσιαστικό όργανο: βλ. Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, 26-31, σσ. 228-230.

³Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV-XXVII, σσ. 218-256.

⁴Προκοπίου, *Περὶ Κτισμάτων*, αρχ. κείμεν., τόμ. ΙV, κεφ. 9, πρῆφ. 4 - 5, σσ. 304-306.

⁵βλ. Averil Cameron, *Circus Factions, Blues and Greens at Rome and Byzantine World*, σ. 75.

σημαντικό, τον Ιερό Ναό Της Του Θεού Σοφίας.⁶ Εν τω μεταξύ, ο Ιουστινιανός, αντιλαμβανόμενος τα μεγάλα προβλήματα που είχαν, ήδη, δημιουργηθεί και για να εξομαλύνει τα πράγματα, απομάκρυνε από την εξουσία όλους τους «ανεπιθύμητους» επιτελείς του.⁷ Όμως, όλα τα παραπάνω δεδομένα πραγματοποιήθηκαν κάπως αργά. Τα γεγονότα που ακολούθησαν, εξελίχθηκαν δυσάρεστα, με μια πορεία ταχύτατη, ανεξέλεγκτη, υπερβαίνουσα τα όρια ασφαλείας και, επιπλέον, μη αναστρέψιμη όπως εξιστορείται από τον Προκόπιο στην *Ιστορία των Πολέμων*.⁸ Σε μια κίνηση μάλιστα αντιπερισπασμού και, εν όψει των «χειρότερων» που δεν είχαν ακόμη έλθει, ο αυτοκράτορας, πληροφορούμενος ότι ο λαός, εξοργισμένος με το «στέμμα», είχε αποφασίσει την καθαίρεση του ίδιου από τον θρόνο και την ανακήρυξη νέου μονάρχη μεταξύ των Υπατίου και Πομπηίου, ανηψιών του αποθανόντα καίσαρα Αναστασίου, αντέδρασε πάραυτα. Πρώτα, έπαυσε από την υπηρεσία του «Ιερού Παλατίου» τους δύο υπάτους, ενώ, κατόπιν μαζί με την ανάθεση της κατασκοπίας και επιτήρησης ορισμένων «ύποπτων» συγκλητικών και αξιωματούχων από πιστούς του επιτελείς, ταυτόχρονα, διέταξε τη συγκέντρωση, ανασύνταξη και συσπείρωση φρουράς και στρατού, έξω από το «Ιερόν Παλάτιον» και σε επίμαχα σημεία της Πόλης.⁹

Εν τω μεταξύ, όπως αναφέρεται από τον ίδιο ιστορικό, έπειτα από μια τρίτη, κρίσιμη, μέρα του κινήματος, στο «Ιερόν Παλάτιον» επικρατούσε μια «ιδιαίτερα εμφανής» σύγχιση και απόγνωση, τόσο του Ιουστινιανού, όσο και των παρακείμενων επιτελών του. Επαναλαμβανόμενες συνεδριάσεις του αυτοκράτορα με τους συγκλητικούς και συμβούλους του, κατέληγαν σε αμφίρροπες γνώμες και με κύρια, μάλλον, επικρατούσα λύση τη φυγή των αυτοκρατόρων και της αυλής τους σε κάποιο από τα κοντινά βασίλεια, από όπου θα μπορούσαν, πιθανώς, να ασκούν εξουσία και να ελέγχουν τα πράγματα, μέχρι της «τελικής» επαναφοράς των.¹⁰ Στην κρίσιμη όμως φάση και ακριβώς στην κατάλληλη, κατά τον συγγραφέα, στιγμή, παρενέβη, ως «από μηχανής θεός» η Θεοδώρα, η οποία, με το θάρρος και την καταλληλότητα των λόγων της, επέδρασε ως καταλύτης, πιστεύω, στην αρνητική, γεμάτη πεσιμισμό και παραίτηση, ψυχосύνθεση του αυτοκράτορα συζύγου της. Από τον Προκόπιο, στην *Ιστορία των Πολέμων*, δεν παρελήφθη να παρατεθεί το τότε εμπνευσμένο λογύδριο της ανγούστας: «*Τᾶ μὲν γυναιῶνα τὴν Ἀνδράσι μὲν χρῆναι τολμᾶν ἂν τὴν τοῖς Ἀποκνοῦσι νεανιεύεσθαι, τᾶν παρόντα οὐμαι καιρᾶν... σοὶ εἰδιστὰ Δὴ τις σωτηρίας τᾶν θάνατον*

⁶Ι. Μαλάλα, *Χρονογραφία*, αρχ. κείμεν., λόγ. 18,⁹⁵ σ. 376.

⁷Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 11-16, σσ 222-224.

⁸Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 7-10, σσ.220- 222.

⁹Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 17-21, σσ 224-226.

¹⁰Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμεν., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 26-32, σσ. 228-230.

Ανταλλάζασθαι. Τις γὰρ τις καὶ παλαιᾶς Ἀρέσκει λόγος, Ὃς καλᾶν Τντάφιον □ βασιλεία Τσί». Προσωπικά, πιστεύω, πως με τα λόγια αυτά η Θεοδώρα αποκλείει κάθε, από μέρους της, υποχώρηση και εγκατάλειψη του θρόνου, τονίζει πως προτιμά τον θάνατο από τη δειλία και την άτακτη φυγή στην εξορία και, το σημαντικότερο, η γνήσια και αυθόρμητη εκείνη επίδειξη δύναμης και αυτοπεποίθησης από την πλευρά της, ως «ισχυρής» αυτοκράτειρας, τονώνει το ηθικό του «λυγισμένου» Ιουστινιανού, επαναφέροντας μαζί και το θάρρος του.¹¹

Σύμφωνα με τον Προκόπιο, η «γενναία» αντιμετώπιση της παρ' ολίγο τραγικής κατάστασης από τη Θεοδώρα, όπως και η εμφάνιση φρουράς από 3.000 ενόπλους, περίπου, συμπαραταγμένους στους δρόμους της Πόλης μαζί με τα στρατεύματα του Βελισαρίου από τη Θράκη, υπήρξαν τα βασικά, ίσως, αίτια για την παύση της ολιγοψυχίας του Ιουστινιανού, καθώς και τη λήψη της «τελικής» του απόφασης να παραμείνει στην Κωνσταντινούπολη και να καταστείλει την εξέγερση, «πνίγοντάς» την, κυριολεκτικά, στο «αίμα». «Λογισάμενος οΘν Ὃς ο³ Τπγ τᾶν διμον² τέον Τσίν, οχ Τν τᾶ³ ποδρόμβ Ὑστήκεσαν, πλήθει τε Ἐμετροι καὶ μετ² πολλῆς... Τπγ τε ἈνδρίΙ καὶ πολέμων ΤμπερίΙ Ἰχοντας, καὶ τοῖς ζίφεσιν οἰδεμίL φειδοῖ παίοντας, Τς φυγῶν Ὑρμηνο».¹² Με τα λόγια αυτά του Προκοπίου από το αρχαίο κείμενο της *Ιστορίας των Πολέμων*, έχω τη γνώμη πως σηματοδοτείται και το τέλος εκείνου του δράματος που έλαβε χώρα στον Ιππόδρομο, την Κυριακή, 18 Ιανουαρίου, όγδοη ημέρα της Στάσης. Τότε, οι «στρατηλάτες» Βελισάριος Ναρσής και Μούνδος, βοηθούμενοι από τους ανηψιούς του αυτοκράτορα, Βορα³/4δη και Ιούστο, εισέβαλαν στο στάδιο από τρεις κατευθύνσεις, αφιρνδιάζοντας και συχνά «κατασφάζοντας» χωρίς διάκριση τους στασιαστές. Η πανωλεθρία και εξόντωση υπήρξε γενική. Σε έναν Ιππόδρομο 50.000 περίπου θέσεων, δολοφονήθηκαν, δια σφαγισμού, 30.000 έως 35.000 «άτυχοι» βυζαντινοί και αυτό συνεχίστηκε έως και το βράδι της ίδιας ημέρας οπότε και όλα ησύχασαν, ενώ, η Πόλη ερημώθηκε.¹³

Αντίθετα με το ληβelloγράφημα των «Ανεκδότων», στην «Ιστορία των Πολέμων» του Προκοπίου, αυτοσκοπός του ιστορικού δεν είναι να προβάλει ούτε τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ούτε τη σύζυγό του Θεοδώρα, όταν μάλιστα εκείνη εμφανίζεται στο έργο ελάχιστα και περιοδικά. Όμως, ο ερευνητής που επιθυμεί να εξετάσει και να προβάλει το πορτραίτο της βυζαντινής αυτοκράτειρας μέσα από αρχαίες ή και σύγχρονες ακόμη πηγές,

¹¹ Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμ., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 33-37, σσ. 230-232.

¹² Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμ., τόμ. Ι, κεφ. XXIV, πργφ. 50-51, σσ. 234 - 236.

¹³ Ι. Μαλάλα, *Χρονογραφία*, αρχ. κείμ., λόγ. 18,⁹⁵ σ. 476.

στην συγκεκριμένη, αφηγηματικής μορφής, πολεμική ιστορία του Καισαρέα χρονικογράφου, βρίσκεται μπροστά σε μια «μεγαλόπρεπη» και ενδιαφέρουσα περιγραφή της Θεοδώρας. Σε ένα σύνολο αρετών, με «δυνατότερες» την ανδρεία, τη σύνεση και την μνημειώδη ψυχραιμία, χαρίσματά της, που σκιαγράφησαν την «ηρωΐκή» πρωτοβουλία και «αδιαπραγμάτευτη» στάση της κατά τις δύσκολες ημέρες του αδιεξόδου του «Νίκα» και όχι μόνο. Απετέλεσαν, χάρη στο κείμενο του Προκοπίου, τη βασική, ιστορική στόφα συγκρότησης της προσωπικότητας της «πολυσχιδούς» αυτοκράτειρας από τους μετέπειτα ιστορικούς και βιογράφους της.

3. 1 C. Diehl

Με παράλληλο και, ίσως, πιο αιχμηρό ύφος από το αντίστοιχο του Προκοπίου, ο C. Diehl θεωρεί την ασυδοσία των Βενέτων καθώς και την «ιδιαιτέρα» ευνοΐκή μεταχείρησή τους από τη Θεοδώρα,¹⁴ ως την κύρια αφορμή της «αιματηρής» εξέγερσης του Νίκα. Επίσης, κατά τον γάλλο βυζαντινολόγο, «αξιοσημείωτα» σοβαρό είναι και το γεγονός της πολιτικής χροιάς που δόθηκε στην αντιπαράθεση των δήμων, ένεκα της στροφής των Πρασίνων οπαδών προς την, εχθρικά διακείμενη στο θρόνο, οικογένεια του κάποτε προστάτη της φατριάς τους, αυτοκράτορα Αναστασίου.¹⁵ Έτσι, εξ αιτίας της, εσφαλμένης και χωρίς διπλωματία, στάσης της αυγούστας προς την παράταξη των Βενέτων, αλλά και της κακοδιαχείρισης, της βαριάς φορολογίας, όπως και της υπέρβασης εξουσίας από τους κύριους συνεργάτες του Ιουστινιανού, ξέσπασε τελικά μια από τις πιο αιματηρές επαναστάσεις των βυζαντινών χρόνων. Μια εξέγερση που, με αφορμή τις αρματοδρομίες του Ιπποδρόμου, απέβηκε σε ένα φονικό όσο και άδικο «μακελειό».¹⁶

¹⁴Ο C. Diehl, αναφέρει ότι η Θεοδώρα, εξ αιτίας του μίσους της για τη φατρία των Πρασίνων, άφησε, τελείως, ελεύθερους τους Βενέτους, ώστε να διαπράττουν κάθε είδους βιαιότητα και, παρά την οργή του Ιουστινιανού, να παραμένουν ατιμώρητοι κατά τις εντολές της αυγούστας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μιας τέτοιας μεταχείρισης, αποτελούν ο ραβδισμός ενός άρχοντα της Αντιοχείας, καθώς και η σταύρωση του επάρχου της Κιλικίας, αμφότεροι θύματα της μεροληπτικότητας της αυτοκράτειρας έναντι των ταραξιών της «προσφιλούς» της γαλάζιας παράταξης: βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. II, κεφ. V, σ. 75, πρβλ. A. Bridge, *Portrait in a Byzantine Landscape*, κεφ. V, σσ. 75, 76, 80.

¹⁵Οι ανηψιοί του Αναστασίου Υπάτιος και Πομπήιος, κατοικώντας στην Πόλη και αντιλαμβανόμενοι τη δυσαρέσκεια του λαού από τα πολιτικο-οικονομικά προβλήματα της χώρας, καθώς και τη φανερή προκατάληψη των αυτοκρατόρων προς τους ημέτερους Πρασίνους, άρχισαν να επωφθαλμιούν τον θρόνο και να εγείρουν περισσότερο, το ήδη προυπάρχον μένος της, αδικημένης και, κατά συνέπεια, οργισμένης παράταξης των: βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. II, κεφ. V, σ. 76.

¹⁶C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. II, κεφ. V, σσ. 76-77.

Αφετηρία της «περίφημης» Στάσης του Νίκα, θεωρείται, κατά τον C. Diehl, η 11^η Ιανουαρίου του «σωτήριου» έτους 532 μ. Χ., όταν σε κάποια από τις αρματοδρομίες του Ιπποδρόμου, με την παρουσία του Ιουστινιανού αλλά και την «αθέατη» συμπαράσταση της Θεοδόρας,¹⁷ διεξήχθηκε ένας «δυσάρεστος» διάλογος¹⁸ μεταξύ του αυτοκράτορα και του φερεφώνου των Πρασίνων και, ίσως, μια από τις πιο έντονες συνομιλίες, μεταξύ άνακτα και υπηκόων, καθ' όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου. Τότε, σύμφωνα με τον Προκόπιο, ο λαός συσπειρωμένος και εκπροσωπούμενος από τις φατρίες του Ιπποδρόμου, ζήτησε από τον Ιουστινιανό την ανάκληση νόμων και αντιλαϊκών μέτρων, καθώς και την «άμεση» απομάκρυνση τριών έμπιστων αξιωματούχων του: Του υπουργού Ιωάννη Καλπαδόκη, του νομοθέτη Τριβωνιανού¹⁹ και του επάρχου της Πόλης Ευδαίμονα. Αρχικά, μπροστά στις απαιτήσεις των εκπροσώπων των δύο δήμων, ο αυτοκράτορας εξοργίσθηκε και με απειλές έδωξε τους «έντονα» διαμαρτυρούμενους στασιαστές, ήσυχος και υπολογίζοντας στη συμπαράσταση της «ευνοούμενης» του παράταξης των Βενέτων. Στα επεισόδια όμως που ακολούθησαν, οπαδοί και των δύο φατριών συνελήφθησαν και, παρά τις διαμαρτυρίες του πλήθους, καταδικάστηκαν σε θάνατο δια «ανασκολοπισμού» και «καρατόμησης»,²⁰ κατά εντολή του ίδιου του καίσαρα. Επιπλέον, όταν κατά την εκτέλεση της ποινής τα σχοινιά δύο εκ των καταδίκων, ενός Πρασίνου και ενός Βενέτου, γαλάρωσαν με αποτέλεσμα εκείνοι να βρεθούν σώοι στο έδαφος, ενώ οι πολίτες, θεωρώντας το γεγονός σαν «ευνοϊκό» σημείο, να ζητήσουν χάρη για τους μελλοθάνατους, ο αύγουστος δεν καταδέχθηκε καν να απαντήσει στην παράκληση.²¹ Γεγονός που απεδείχθηκε ως μια άστοχη ενέργεια του Ιουστινιανού, ο

¹⁷ Από τον C. Diehl πληροφορούμαστε πως, ενώ, ο αυτοκράτορας παρευρισκόταν και παρακολουθούσε τα θεάματα στον Ιππόδρομο από το «Κάθισμα», η μονάρχισσα, εξ αιτίας της εθιμοτυπίας και των ανατολίτικων συνηθειών, που δεν ήθελαν την αυγούστα να εκτίθεται, συχνά, σε κοινή θέα, παρίστατο «αθέατη» και συνοδευόμενη από την ακολουθία της, πίσω από τα «καγκελωτά» παράθυρα του, παρακείμενου στο στάδιο, ναού του Αγίου Στεφάνου: βλ. C. Diehl, *Θεοδόρα*, μέρ. II, κεφ. V, σ. 77.

¹⁸ Ο C. Diehl ισχυρίζεται πως διαθέτει όλα τα «αυθεντικά» πρακτικά του συγκεκριμένου, αυτού, διαλόγου, ο οποίος, κατά την άποψή του, αποτελεί, ένα από τα πλέον παράδοξα ντοκουμέντα που επιβεβαιώνουν κάποια από τα βυζαντινά ήθη, καθώς και την ελευθερία κινήσεων και εκφράσεων του όχλου του Ιπποδρόμου προς τον αυτοκράτορα: βλ. C. Diehl, *Θεοδόρα*, μέρ. II, κεφ. V, σ. 77.

¹⁹ «Τριβουνιανός δὲ Πάμφυλος γένος, βασιλεὺς παρέδρετο κοιαίτωρα τῶν καλοῦσι Ρωμαῖοι». Ο Τριβωνιανός ή Τριβουνιανός, κατά τον Προκόπιο, έγκριτος νομομαθής και φίλος του Ιουστινιανού, δεν έχει δώσει στην Ιστορία άλλα δικαιώματα κακής κριτικής, ει μη μόνο τη φιλαργυρία του, η οποία, πολλές φορές, τον επηρέαζε ως προς το «δίκαιο» των άρθρων του. Έτσι, ενώ, απέδιδε δικαιοσύνη «επί γρήμασι, ταυτόχρονα εφάρμοζε ή αναρούσε νόμους, ανάλογα με τα συμφέροντά του: βλ. Προκοπίου, *Ιστορία των Πολέμων*, αρχ. κείμε., τόμ. I, κεφ. XXIV, πργφ. 11, σσ. 222-224.

²⁰ «καμ ψηφισάμενος τῶν μὲν τεσσάρων κατατόμην, τῶν δὲ τριῶν Ανασκολοπισμόν». Στη *Χρονογραφία* του Σύριου χρονογράφου Μαλάλα, αναφέρεται ότι, κατά τη διάρκεια των επεισοδίων, συνελήφθησαν επτά άτομα, εκ των οποίων οι τέσσερις καταδικάστηκαν σε θάνατο δια κατατόμησης (αποκεφαλισμού), ενώ, οι υπόλοιποι τρεις θα θανατώνονταν με απαγχονισμό: βλ. I. Μαλάλα, *Χρονογραφία*, αρχ. κείμε., λόγ. 18,⁹⁵ σ. 375.

²¹ Κατά τον Μαλάλα, όταν ο Ιουστινιανός αρνήθηκε να χαρίσει τη ζωή στους δύο διασωθέντες από τον απαγχονισμό, οι στασιαστές, περισσότερο εξοργισμένοι, απεδοκίμασαν τον αυτοκράτορα, ενώ, καλόγεροι της μονής Κόνωνος, μετέφεραν τους καταδίκους στην αντίπερα όχθη της προποντίδας, στο άσυλο του μοναστηριού

οποίος τότε, από «τραγική» ειρωνία της τύχης, κινήθηκε παρορμητικά και σε αντιδιαστολή με τις πάντα συνετές κινήσεις της Θεοδώρας, μη προβλέποντας ότι η οργή του εκείνη θα επέφερε αντίθετα αποτελέσματα, ενώ οι δύο «μισητές» μεταξύ τους παρατάξεις, μπροστά σε κοινά αιτήματα, θα συμφιλιώνονταν²² και θα μάχονταν μαζί με την ιαγή «Νίκαια».²³ Στο σημείο αυτό ο Γάλλος βυζαντινολόγος, «διαίτερα» περιγραφικός όπως και ταυτόχρονα δηκτικός μπροστά στην άνιση συμπεριφορά της Θεοδώρας έναντι των δύο δήμων, δηλαδή του λαού, ισχυρίζεται πως μια τέτοια αντιπαράθεση καθώς και έκρηξη της, έως τότε, υποβόσκουσας οργής των Πρασίνων, θα έπρεπε να είναι αναμενόμενη από την εξουσία και, προφανώς, προ πολλού αντιμετώπιση. Όμως, κάτι τέτοιο δεν συνέβη και ο Ιουστινιανός, με τις εναντίον του ασεβείς ύβρεις του υστερικού πλήθους και, το χειρότερο, την αποχώρηση των Πρασίνων από το στάδιο προ της λήξης των αγώνων, την ώρα εκείνη ξεπλήρωσε το παλιό του σφάλμα²⁴

Ο C. Diehl αποφαίνεται πως ο Ιουστινιανός, μετά την καθαίρεση όλων των «ανεπιθύμητων» αξιωματούχων, πληροφορήθηκε πως ένα μεγάλο και υγιές τμήμα του λαού, ουδέτερο από φατρίες και φανατισμό, παρέμενε μακριά από τα γεγονότα. Τότε, επάνω στον ενθουσιασμό του και με πρόθεση να δείξει ισχύ και αποτελεσματικότητα, στις 15 Γενάρη του ίδιου έτους, διέταξε την επέλαση των «βαρβάρων» στρατιωτών του Βελισαρίου εναντίον των στασιαστών. Η συμπλοκή ήταν σκληρή και, αρκούντως αιματηρή, καθότι οι τραχείς μισθοφόροι, στην προσπάθειά τους να αναχαιτίσουν τους στασιαστές, ποδοπάτησαν τους

του Αγ. Λαυρεντίου, όπου και πάλι εστάλη από τον έπαρχο, στρατιωτική δύναμη για να τους φρουρεί: βλ. I. Μαλάλα, Χρονογραφία, αρχ. κείμε., λόγ. 1,⁹⁵ σσ. 375-376.

²²«*Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ χρόνῳ τῆς δεκάτης ἑνδεκάτης ἡμέρας συνέβη ἔπι τινῶν Ῥωμαίων δαιμόνων πρόφασιν γενέσθαι παραχρῆσιν ὑπὸ Βυζαντίου. Ἐξδαίμονος Τπάρχου πόλεως Ἄντος καὶ Νύκτος Ἀτάκτους τὴν φρουρὰν τῆς Ἐπιτοῦ... τοῦ δὲ διαβόλου Τμβάλοντος αὐτοῦ λογισμῶν πονηρῶν, Νικαζον πρὸς Ἀλλήλους: Φιλανθρώπων Πρασίνων καὶ Βενέτων πολλῶν τῶν Νη. καὶ τοῦ ἑπικροῦ Ἀπολύσαντες κατὰ λθον τῶν πλήθων φιλιόσαντα, δεδοκότες ἑαυτοῦ μανθῶντα. Τὸ τοῦ λέγειν Νίκαια, διὲ τῶν μὴ ἀναμνησθῆναι αὐτοῦ στρατιώτας ἔξκουβίτορας*»: βλ. I. Μαλάλα, Χρονογραφία, αρχ. κείμε., λόγ. 18,⁹⁵ σσ. 375-376.

²³«*Τότε δὲ ὁ ἄρχων εὐδὲ δὴ μὲν ὑφειστήκει τὴν Βυζαντίου, τὸν στασιαστῶν τινῶν τῶν Τπὶ θανάτῳ Ἀπὸ γε. ζυμφορήσαντες δὲ καὶ σπεισάμενοι πρὸς Ἀλλήλους ὑκάτεροι... Ἀντιπέρας ἀπειρον Νφενγον, καὶ τὴν πόλιν πῆρ Τπεφέρετο. Ὅς δὲ ἔπῳ πολέμοις γεγενημένῳ*». Στο σημείο αυτό, ο «αρχαιοπρεπής» Προκόπιος τονίζει ότι η σύμπνοια των δήμων επέφερε τόση υπεροχή στο κίνημα, ώστε, αρχικά, ούτε στρατός, ούτε φρουρά τόλμησαν να επιτεθούν στους στασιαστές: βλ. Προκοπίου, Ιστορία των Πολέμων, αρχ. κείμε., τόμ. I, κεφ. XXIV, 7-8, σσ. 221-222.

²⁴Στο κείμενό του ο C. Diehl, μας παραθέτει αποσπάσματα της άξεστης συνομιλίας μεταξύ του αυτοκρατορικού κήρυκα και των στασιαστών Πρασίνων, διανθισμένης με επίθετα όπως: *Ιούδα, δήμει, δολοφόνε, αλλά και: καθάρματα, άνθρωποι της κρεμάλας, βλάσφημοι*, από την πλευρά των Βενέτων προς την αντίμαχη παράταξη. Επίσης, από τον βυζαντινολόγο αναφέρεται, πως οι Πράσινοι, προς το τέλος του διαλόγου, απάντησαν στον Ιουστινιανό, *Τρισάγιστο*, ότι θα σιωπούσαν κατά την εντολή του, αλλά και πως τα γνώριζαν όλα. Και κατέληξαν: *Χαίρε Δικαιοσύνη! Είσαι νεκρή τώρα. Χαίρετε σεις όλοι! Φεύγουμε, γινόμεστε εβραίοι. Καλύτερα νάσαι ειδωλόλατρη παρά Βένετος*», ενώ, στη συνέχεια απεχώρησαν όλοι μαζί: βλ. C. Diehl, Θεοδώρα, μερ. II, κεφ. V, σσ. 77-78.

ιερείς του ναού Της Του Θεού Σοφίας, την ώρα που οι «άμοιροι» κληρικοί, με τα άγια λείψανα «ανά χείρας», επεδίωκαν την ειρήνη μεταξύ των αντιμαχόμενων. Η φρικτή εκείνη πράξη, σύμφωνα με τον γάλλο βυζαντινολόγο, δεν υπήρξε μόνο μια απλή ιεροσυλία, αλλά ταυτόχρονα έγινε και η αφορμή «ιερής» σύρραξης, καθώς στο πεδίο των αντιπαραθέσεων ενεπλάγχθη και «άπαξ» ο θρησκευόμενος λαός της πρωτεύουσας, συμπεριλαμβανομένων και των γυναικόπαιδων.²⁵

Κατά τον C. Diehl, οι καταστροφές που προέκυψαν από την αντιμαχία μεταξύ λαού και εξουσίας, υπήρξαν πολύ μεγαλύτερες από εκείνες που περιέγραψε στο *Περί Πολέμων* έργο του ο Προκόπιος. Ενα τέταρτο και πλέον της Κωνσταντινούπολης έγινε παρανάλωμα του πυρός,²⁶ τα πτώματα ήταν «αμέτρητα», με «απελπιστικά» πολλά γυναικεία σώματα, ενώ, κύματα φιλήσυχων πολιτών μετανάστευαν στην αντίπερα πλευρά του Βοσπόρου. Στο παλάτι, εξ άλλου, ο Ιουστινιανός, ανάμεσα στη σύγχυση που επικρατούσε και περιβαλλόμενος από «αβέβαια» αφοσιωμένους φρουρούς, έχανε ολοένα και περισσότερο το ηθικό του, ενώ, με τους εχθρούς και συνωμότες που πίστευε πως ένιωθε ολόγυρά του, επερχόταν και η σταδιακή απώλεια του νου του. Επίσης, από τον φόβο για νέα «μοιραία» λάθη του, ο αυτοκράτορας, από τις πρώτες, ακόμη, ημέρες της εξέγερσης και χαρακτηριζόμενος από αστοχία και επιπολαιότητα, περιφρόνησε τις διαβεβαιώσεις των υπάτων Υπατίου και Πομπηίου για αφοσίωση τους στο παλάτι και τους «έδωξε», αγνοώντας πως χάριζε στους στασιαστές, τους απαραίτητους για το πραξικόπημά τους αρχηγούς.²⁷

Από την περαιτέρω αφήγηση του γάλλου βυζαντινολόγου, ως νέο στοιχείο, αναφέρεται η «υπέρτατη» προσπάθεια του Ιουστινιανού να σταματήσει την εξέγερση, υποσχόμενος τα όσα αρνήθηκε στους στασιαστές και ζητώντας ταπεινά συγγνώμη για την ευθύνη του στην αιματοχυσία, αλλά και για τα υπόλοιπα λάθη που είχε διαπράξει. Εν τούτοις, η κατάσταση, όπως έχει ήδη λεχθεί παραπάνω, ήταν, πλέον, μη αναστρέψιμη. Την εσπέραν της 18^{ης} Ιανουαρίου και, ενώ, το παλάτι ήταν έτοιμο να καταληφθεί, οι αυτοκρατορικοί θησαυροί φορτώνονταν σε πλοία και ο αυτοκράτορας με τους λιγοστούς, αφοσιωμένους στρατηγούς και υπηρέτες του, συσκέπτονταν, με κυρίαρχη γνώμη, αυτή της φυγής. Υπήρξε τότε μια ώρα

²⁵C. Diehl, *Θεοδώρα*, μερ. II, κεφ. V, σσ. 78-79.

²⁶Σύμφωνα με τον γάλλο βυζαντινολόγο, κατά τη διάρκεια της *Στάσης του Νίκα*, η Σύγκλητος, τα «περίφημα» μαρμάρινα λουτρά του Ζευξίππου, η Χάλκη, η Αγία Ειρήνη, το ξενοδοχείο του Ευβούλου τα λουτρά του Αλεξάνδρου, το νοσοκομείο του Σαμψώντος μαζί με τους ασθενείς, καταστήματα, πολυτελή μέγαρα καθώς και μια από τις ωραιότερες συνοικίες, μεταξύ πλατείας του Αυγουσταίου και του Φόρουμ του Κωνσταντίνου, έγιναν όλα παρανάλωμα πυρός που έφθασε μέχρι και το «Ιερόν Παλάτιον»: βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μερ. II, κεφ. V, σ. 80.

²⁷C. Diehl, *Θεοδώρα*, μερ. II, κεφ. V, σσ. 79-81.

φορτισμένη, που όμως, σε πείσμα όλης της θλίψης και του εξευτελισμού που «κουβαλούσε» και με τη σωτήρια παρέμβαση της Θεοδώρας, ανετράπη σαν τόσες «ευεργετικές» ανατροπές που, εκούσια, προκάλεσε στη ζωή της η κόρη του Ακακίου. Τελικά, η επανάληψη της φράσης: «*η πορφύρα είναι ωραίο σάβανο*», από την αυγούστα, καθώς και η μετέπειτα σθεναρή και γενναία της στάση, σηματοδότησαν, το τέλος της εξέγερσης, αλλά και το «γίγνεσθαι» της επόμενης ημέρας. Το χρονικό εκείνο διάστημα απόδοσης τιμών και εξύμνησης της «ανδρειωμένης» αυτοκράτειρας, που έσωσε και στήριξε τα θεμέλια μιας ολόκληρης μοναρχίας. Τις στιγμές κατά τις οποίες, όλων τα βλέμματα έπεφταν στην κατεστραμμένη, κάποτε λαμπρή, πολιτεία και στα ερείπια των πάλοι ποτέ μεγαλόπρεπων κτιρίων και συνοικιών, ή στα αποκα³/₄δια τόσων και τόσων ναών.²⁸

Συμπερασματικά, ο C. Diehl καταγράφει ότι η Θεοδώρα, σώφρων, υπερήφανη και με αναμφισβήτητη προσωπικότητα, όχι μόνο έσωσε την αυτοκρατορία από επικείμενη διάλυση και γι αυτό επαινείται ανά τους αιώνες, αλλά ταυτόχρονα απεδείχθη «*ικανή πολιτικός*» και, ίσως, αρκετά ανώτερη του «*αυτοκρατορικού συνεταιρίου*» της. Εν τούτοις, όμως, η «σκληρή» πρώην εταίρα, ακόμη και στην περίπτωση της τόσο αιματηρής εκείνης εξέγερσης, με τα τόσα δεινά που επακολούθησαν και μη συμπονώντας τίποτε και κανέναν, δεν δίστασε να δείξει για μια ακόμη φορά το αμείλικτο και ανελέητο πρόσωπό της. Έτσι, από τον ίδιο ιστορικό αναφέρεται, πως η Θεοδώρα, ορκισμένη στο Θεό να εκδικηθεί και επιβάλλοντας την τρομοκρατία, «*επί μακρόν*» ανέκρινε, βασάνιζε, κατεδίκασε σε θάνατο και δήμεινε περιουσίες με τόσο μένος, ώστε, σε σύντομο χρόνο, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός πολιτών να εξοντωθεί.²⁹

3. 2 Κ. Θεοχάρους

Στο ιστορικό μυθιστόρημα *Αυγούστα Θεοδώρα* του Κ. Θεοχάρους, η αφορμή της επανάστασης του *Νίκα* δόθηκε, όταν οι συμπλοκές ανάμεσα στους οπαδούς των δύο δήμων,³⁰

²⁸C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. II, κεφ. V, σσ. 81-83.

²⁹Ο C. Diehl, περιγράφοντας τη Θεοδώρα ως αμείλικτη και εκδικητική, ισχυρίζεται πως είχε ορκισθεί στο όνομα του Θεού και στην ίδια, πως δεν θα λυπόταν καθόλου, αλλά θα τιμωρούσε σκληρά κάθε προδότη και κωλυσιεργό της επανάστασης. Παρόμοιο όρκο, απαίτησε να κάνει και ο Ιουστινιανός: βλ. C. Diehl, *Θεοδώρα*, μέρ. II, κεφ. V, σ. 84.

³⁰Ενώ στις σύγχρονες κοινωνίες, τα κόμματα δημιουργούνται από «*πατριарχικές*» οικογένειες ή τους πολίτες, εν τούτοις, στη βυζαντινή αυτοκρατορία, οι πολιτικές παρατάξεις υπήρξαν αποκόμη των οπαδών των αρματοδρομιών του Ιπποδρόμου και, κατά συνέπεια των αρμάτων, τα οποία, ανάλογα με το χρώμα των ταινιών στα πόδια των αλόγων, ανήκαν στις αντίστοιχες κατηγορίες των Γαλάζιων ή Βενέτων, των Πρασίνων, των Ρούσων και των Λευκών. Μετά την περίοδο του Κωνσταντίνου και Ιουλιανού, οι Λευκοί και οι Ρούσοι

των Πρασίνων και των Βενέτων, είχαν, ήδη, πάρει σοβαρές διαστάσεις. Τότε, ο Ιουστινιανός πρόσταξε να συλληφθούν δέκα ταραξίες, στο σύνολό τους από τη φατρία των Πρασίνων³¹ πλην ενός Βενέτου και, οι μεν οκτώ να καταδικασθούν σε αποκεφαλισμό, οι δε δύο, εκ των οποίων ο ένας Γαλάζιος, σε απαγχονισμό.³² Από τον ίδιο μυθιστοριογράφο αναφέρεται ότι, έπειτα από δυό αποτυχημένες προσπάθειες απαγχονισμού των δύο καταδικασμένων, λόγω των βρόγγων που είχαν σαπίσει από τη βροχή και επειδή τέτοια «σπάνια» φαινόμενα θεωρούνταν από τους δεισιδαίμονες βυζαντινούς, ως ευνοϊκά σημάδια της μοίρας, ο λαός ζήτησε να δοθεί χάρη στους μελλοθάνατους. Στην απαίτηση, εκείνη, των πολιτών, όπως υποστηρίζει ο Κ. Θεοχάρους, αντιτάχθηκε σθεναρά ο, «ιδιαίτερα» μισητός στον κόσμο, κουροπαλάτης Καλαπόδιος, ο οποίος, πείθοντας τον αυτοκράτορα να διατάξει την εκ νέου εκτέλεση της ποινής των ταραξιών, απετέλεσε μια από τις κύριες αιτίες της *Στάσης του Νίκα* και της «αποτροπαικής» σφαγής χιλιάδων πολιτών.³³

Ο Κ. Θεοχάρους σχολιάζει τις άστοχες ενέργειες και τον αδέξιο χειρισμό του Ιουστινιανού, σχετικά με την επικείμενη εξέγερση, η οποία και δεν άργησε να γίνει. Πιστεύει ότι η ιεροσυλία στο μοναστήρι του Αγίου Συμεών,³⁴ καθώς και η άδικη εκτέλεση της καταδίκης, επέφερε την πρώτη, έπειτα από εκατό και πλέον έτη, συμμαχία των δύο φατριών, ενδυναμώνοντας έτσι την αντίσταση και τη δύναμη του λαού. Τις, προ του *Νίκα*, ημέρες, συνεχίζει την εξιστόρησή του ο μυθιστοριογράφος, κατά τη διάρκεια των αρματοδρομιών στον Ιππόδρομο, οι στασιαστές είχαν αρχικά στα *περσίκια*, δηλαδή στις τσέπες τους,

προσαρτήθηκαν στις υπόλοιπες παρατάξεις και, τότε, δημιουργήθηκαν τα δύο καινούργια σχήματα των Πρασίνων και Βενέτων, που ονομάστηκαν *δήμοι* με αρχηγό τον *δήμαρχο* και περιελάμβαναν όχι, πλέον, απλά τους οπαδούς των αγώνων, αλλά, κυρίως το λαό που επέλεγε να ανήκει κάπου: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. I, σ. 299.

³¹Οι Πράσινοι, οι οποίοι συμπεριελάμβαναν τις κατώτερες τάξεις του λαού, τους επαίτες, τα παιδιά του αρχιερέα, ήτοι, μια συμμορία ληστών και «αδίστακτων φονιάδων, τους ναυτικούς, τεχνίτες και μικρεμπόρους, επί βασιλείας των Ιοβιανού, Ουάλη και Αναστασίου του Α΄, υπήρξαν η ευνοούμενη φατρία των προαναφερόμενων αυτοκρατόρων. Όμως, επί Ιουστινιανού, η «ταπεινή» παράταξη του λαού ήταν καταδικασμένη και αδικημένη, τόσο από τον καίσαρα, όσο και από τη Θεοδώρα, καθόσον η αυγούστα δεν λησμόνησε ποτέ την ανελέητη στάση και το πετροβόλημα των Πρασίνων, εναντίον αυτής, της μητέρας της και των δύο αδελφών της, τη στιγμή της «ακεσίας» των στο Κυνηγέσιο: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. I, σσ. 299-300.

³²Στο σημείο αυτό ο μυθιστοριογράφος παρεμβαίνει και αναφέρει ότι, ενώ, κατά τον δυτικοευρωπαϊκό μεσαίωνα οι εκτελέσεις και το κάψιμο στην πυρά, αποτελούσαν φαινόμενο ρουτίνας, στον βυζαντινό μεσαίωνα αντίστοιχα, σπανία εκτελείτο μια θανατική καταδίκη και, ως εξ αυτού, ο κόσμος, ωσάν θεριό που ένιωθε ικανοποίηση στη θέα του αίματος, προσέτρεχε πρόθυμα και με ενθουσιασμό για να παρακολουθήσει τέτοιου είδους θεάματα: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. XI, σ. 301.

³³Ο Ιουστινιανός, επηρεαζόμενος από τον Καλαπόδιο, διατάσσει τον έπαρχο του «Ιερού Παλατίου» να παραβιάσει το άσυλο του μοναστηριού του Αγίου Συμεών, όπου βρίσκονταν οι μελλοθάνατοι υπό την προστασία των μοναχών και, χρησιμοποιώντας, αυτή τη φορά, συρματόσχοινο, να εκτελέσει τους απαγχονισμούς, όπως και έγινε: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. II, σσ. 304-307.

³⁴Μονή πίσω ακριβώς από τον αδιάντα του Αρκαδίου, δίπλα στο ομώνυμο φόρουμ: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. II, σ. 303.

κοτρώνες, ενώ, κάτω από τις φορεσιές τους έκρυβαν ξύλα. Κατόπιν, οι λαϊκές μάζες διέρρηξαν τις οπλαποθήκες, πήραν δόρατα, ασπίδες, τόξα και βέλη και από τότε κυκλοφορούσαν αρματωμένοι και, προφανώς, πιο επικίνδυνοι. Στους πρώτους αγώνες του χειμώνα, οι οπαδοί των παρατάξεων, ενωμένοι, δεν χαιρέτησαν τον αυτοκράτορα, μήτε και καταδέχθηκαν να φάνε τα προσφερόμενα φαγητά, όπως συνηθιζόταν, με αποτέλεσμα ο καίσαρας, παρά τις παραινέσεις της Θεοδώρας, να ματαιώσει τις εκδηλώσεις, προκαλώντας περισσότερο τους στασιαστές και εξωθώντας τα πράγματα. Κάποια στιγμή και εξ αιτίας της συνεχιζόμενης αδιαλλαξίας του Ιουστινιανού, πολίτες κάθε κατηγορίας, από φυλακισμένους³⁵ έως και γυναικόπαιδες που απελευθερώθηκαν από τους ταραξίες, έσπευσαν παρά τη θέλησή του αυτοκράτορα τον συνετό και διόλου φιλόδοξο ανώτερο αξιωματούχο, Υπάτιο. Μάλιστα, στην προσπάθειά τους να επιφέρουν σύγχυση στην εξουσία, τον οδήγησαν τον έξω από το «Ιερόν Παλάτιον». Τελικά, σύμφωνα με τον ίδιο μυθιστοριογράφο, η δυσάρεστη εκείνη κατάσταση πήρε θετική τροπή, χάρη στη Θεοδώρα και τη παρέμβαση του Βελισαρίου, ο οποίος με την εμπειρία του και τα πολεμικά του τεχνάσματα, χρησιμοποίησε κατάλληλα το στρατό του και «έπνιξε το κίνημα στο αίμα».³⁶

Και στην *Αυγούστα Θεοδώρα* του Κ. Θεοχάρους, από τον ίδιο συγγραφέα επαινείται η μεγαλοπρέπεια της Θεοδώρας, όταν την πρόεπουσα στιγμή και μπροστά στον αυτοκράτορα και τους συμβούλους του, πήρε θέση και με ύφος περιφρόνησης, προέτρεψε τον Ιουστινιανό να εγκαταλείψει το θρόνο και να φύγει με την συνοδεία του για να «σωθεί». Τότε, Εκείνη, η αυτοκράτειρα είπε με στόμφο ότι δεν θα ακολουθούσε την εύκολη λύση της φυγής, αλλά θα πέθαινε «βασιλικά», όπως και έζησε και ότι το κατάλληλο σάβανο σε έναν μονάρχη, ήταν, κατά το πιστεύω της, η πορφύρα του και όχι ένα κατάλυμα στην εξορία³⁷

3.3 P. Cezaretti

«Τραγουδούν όλα τα πλάσματα της γής,

Δέσποινα τη δύναμή σου.

Κατέστρεψες τις ορδές των εχθρών κάνοντας

³⁵ Από τον Κ. Θεοχάρους αναφέρεται ότι, κατά τη διάρκεια των καταστροφών και πυρκαγιών στη Βασιλεύουσα και ενώ τα παιδιά του αρχιερέα λήστευαν τα άδεια, μισοκαμμένα σπίτια, μάζες λαού, γκρεμίζοντας τις πύλες των φυλακών, απερευθέρωσαν φυλακισμένες ιερόδουλες και εγκληματίες, οι οποίοι, αμέσως, προέβησαν σε καταστροφές: βλ. Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. 3, σ. 318.

³⁶ Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. I-III, σσ. 306-318.

³⁷ Κ. Θεοχάρους, *Αυγούστα Θεοδώρα*, μερ. VI, κεφ. IV, σσ. 321-328.

να λάμψει
μετά απ' τη θλιβερή διαμάχη στους σοφούς
ανθρώπους το φως,
και σκόρπισες την εσωτερική πληγή των
στασιαστών του Ιπποδρόμου». ³⁸

Ο P. Cezaretti, αποδίδει το παραπάνω ποίημα σε ποιητή της αυλής του Ιουστινιανού και αναρωτιέται αν οι στίχοι αυτοί αποτελούν πλάσμα ποιητικής έμπνευσης, ή οφείλονται σε παραγγελία του αυτοκράτορα για να υμνηθεί η «Δέσποινα» και σώζουσα τη μοναρχία, Θεοδώρα. Η αυτοκράτειρα, η οποία με τη «δύναμή» της κατόρθωσε να επουλώσει την «εσωτερική πληγή» των φατριών του Ιπποδρόμου και να καταστείλει την πιο βίαιη «αστική» σύρραξη της ύστερης αρχαιότητας, τη *Στάση του Νίκα*, έστω και αν αυτή μετρήθηκε με το κόστος των 30.000 έως και 50.000 σφαγιασθέντων πολιτών. ³⁹

Ακολουθώντας την αυστηρή γραμμή του Προκοπίου, όμως και κάπως διαφοροποιημένος με τα κείμενα του C. Diehl και του K. Θεοχάρους, στο κεφάλαιό του αυτό ο P. Cezaretti ισχυρίζεται, ότι κάποιες μεγάλες αφαιμάξεις χρημάτων από τα κρατικά ταμεία οφείλονταν στην επιθυμία των αυτοκρατόρων να πραγματώσουν τη «Μεγάλη Ιδέα» τους για ανασύσταση του κράτους. Έτσι, ο ίδιος πρώτιστα αναφέρεται στην ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων από τους σεισμούς του 526-530 μ. X., πόλεων της ανατολικής Μεσογείου, Αντιοχείας και Λαοδικείας. Όσο για την εξέγερση των δύο δήμων της Κωνσταντινούπολης του 532 μ. X., αυτή, κατά τον Ιταλό ιστορικό, θεωρούνταν συνέπεια της μεγάλης δυσαρέσκειας των βυζαντινών πολιτών, εξ αιτίας της βαριάς οικονομικής πολιτικής και άντλησης των αυτοκρατορικών ταμείων από τη Θεοδώρα, τον Ιουστινιανό, καθώς και τους στενούς τους συνεργάτες, Τριβωνιανό και Καππαδόκη. Μάλιστα ο P. Cezaretti και προκειμένου να τονίσει τη δυσμενή πλευρά μιας τέτοιας τακτικής από τον καίσαρα, δεν παραλείπει να αναφερθεί στο «προφητικό» όνειρο ενός αυλικού αξιωματούχου, που δήθεν είδε τον Ιουστινιανό, στη μέση του πορθμού, να καταπίνει όλο το νερό της θάλασσας και έπειτα, όταν εκείνο στέρευε, να ρουφά ακόμη και το «βρώμικο» ύδωρ των υπονόμων. Όσο για το καθαρό νερό, για τον ιταλό

³⁸ P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. XI, σσ. 260-265, πρβλ. *Ελληνική Ανθολογία*, αρχ. κείμ., κεφ. XVI, 44.

³⁹ Στο σημείο αυτό σχολιάζεται από τον συγγραφέα, πως, παρά το γεγονός ότι η ομιλία και, συνεπώς, η στάση της Θεοδώρας, προκάλεσε τη σφαγή δεκάδων χιλιάδων ανθρώπινων ψυχών και σε μια μόνο Κυριακή, εν τούτοις, καμιά αρνητική κριτική, όσο και ευθύνη δεν αποδόθηκε στην αυγούστα, εν αντιθέσει με την περίπτωση του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Α', ο οποίος το 390 μ. X., διέταξε, σε αντιπερισπασμό και σαν «παραδειγματική τιμωρία» για τη δολοφονία του *magister militum* της Ιλλυρίας, Γερμανού Βοθήριχου, τη σφαγή 7.000 ατόμων. Ο Θεοδόσιος δεν τιμάται στην εκκλησία για αυτή του την πράξη, ενώ, η «αιματοβαμμένη», Θεοδώρα εορτάζεται ως οσία: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. XI, σσ. 262-263.

βυζαντινολόγο αντιπροσωπεύει τα γεμάτα ταμεία, παρακαταθήκη, του αυτοκράτορα Αναστασίου, ενώ, το σάπιο και δύσοσμο, σημαίνει τα ποσά που οικειοποιήθηκαν, οι μετέπειτα καίσαρες, Ιουστίνος και Ιουστινιανός⁴⁰

Ένα ακόμη, επίσης, επιβαρυντικό στοιχείο, που, ως αίτιο, συνετέλεσε στην έγερση του «καταπιεσμένου» λαού και αποδίδεται στον Καππαδόκη, όπως αποφαίνεται ο P. Cezaretti, είναι η κατάργηση της ταχυδρομικής υπηρεσίας, του βασικού, δηλ., συνδετικού ιστού της αυτοκρατορίας, που δεν αφορούσε μόνο την ταχεία πραγματοποίηση των επικοινωνιών, αλλά και τις προμήθειες σε αγροτικά, κυρίως, προϊόντα, καθώς και την οικονομία ειδών πρώτης ανάγκης. Καταγράφεται, μάλιστα, από τον ιταλό βυζαντινολόγο, ότι με την κατάργηση των δημοσίων μεταφορών, προμηθευτές, αλλά και αγρότες, οι οποίοι δεν είχαν την οικονομική ευχέρεια να πληρώσουν μεγάλα χρηματικά ποσά σε ιδιωτικές μεταφορικές εταιρίες, κουβαλούσαν στον ώμο τα προϊόντα τους, με αποτέλεσμα κάποιοι από αυτούς, εξαντλημένοι από την κούραση, να πεθαίνουν στο δρόμο⁴¹

Στο συγκεκριμένο σημείο ο P. Cezaretti και σε παράλληλη συμφωνία του με τον Προκόπιο, τον C. Diehl και τον K. Θεοδώρα, αποφαίνεται ότι αναφορικά με την έξαρση μιας, φαινομενικά, απλής κατάστασης που, όμως, σύντομα κατέληξε σε τραγωδία και για να προσδιορίσουμε τις αιτίες του κακού, θα πρέπει να ανακεφαλαιώσουμε, εκ νέου, τα «τρωτά» σημεία του Ιουστινιανού, σε σύγκριση με το ρεαλισμό, τη σύνεση και την αξιοπρέπεια της Θεοδώρας. Πρώτα, λοιπόν, ο αυτοκράτορας θα έπρεπε, ως σοβαρός και «εκλεκτός του Θεού» μονάρχης, να αποφύγει κάθε μερολήπτικότητα προς τους υπηκόους του, ούτως ώστε να αποφευχθούν όλοι οι διάλογοι «ντροπής» μεταξύ του καίσαρα και των Πρασίνων, οι οποίοι, σε στιγμές άκρατης οργής, αναθεμάτισαν, ανίερα, ακόμη και τον Σαββάτιο, πατέρα του Ιουστινιανού.⁴² Η βιασύνη, παρορμητικότητα και ο υπερφίαλος, επίσης, εγωΐσμός του ανούστου, επέφεραν ως μοιραία λάθη και με τη σφραγίδα της ευθύνης του, τόσο τη σύμπραξη των δύο φατριών, όσο και την περαιτέρω έκβαση μιας ελεγχόμενης στάσης, σε μια αναίτια αιματηρή τραγωδία. Και όλα αυτά, έως ότου, κατά τους ισχυρισμούς του ίδιου συγγραφέα, παρενέβηκε η Θεοδώρα. με την «αρρενωπή» γεναιότητα, και τις τολμηρές συμβουλές. Εκείνη, που με λογική και «παντελή» επικράτηση ψυχραιμίας, αγνόησε γνώμες «σοφών» ανδρών και «ετσιθελικά» έφυγε από το «στρατόπεδο» του συζύγου της, θέτοντας,

⁴⁰P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. X, σσ. 134 -135 & κεφ. XI, σσ. 264-265.

⁴¹P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. XI, σσ. 266-267.

⁴²Στον P. Cezaretti, αναφέρεται η ύβρις των Πρασίνων προς τον πατέρα του Ιουστινιανού: «Σαββάτιε να μην είχες γεννηθεί ποτέ! Να μην είχες κάνει ποτέ τον γιο σου τον δολοφόνο!»: βλ. P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. XI, σσ. 268-269, πρβλ. Θεοφάνους του Ομολογητού, *Χρονογραφία*, αρχ. κείμε., τόμ. II, σσ. 183,189.

κατά συνέπεια, τον εαυτό της στην «ανώτερη» μοίρα της «υπαρκτής» άνασσας. Της «Δέσποινας» ενός ολοκληρου λαού, η οποία, όταν σε κάποια στιγμή, όντας «ελεεινή» εταίρα, αξιώθηκε να αποκτήσει την πορφύρα, την κράτησε σταθερά. Την εκτίμησε και δεν την πρόδωσε, ούτε θα την πρόδιδε ποτέ, αλλά θα πέθαινε μαζί της, διαχωρίζοντας τον εαυτό της από τους τυχόν «δειλούς» φυγάδες της εξουσίας συμπεριλαμβανόμενου και του Ιουστινιανού⁴³.

3. 4 Γ. Ρούσσο

Κατά την εκδοχή του ιστορικού συγγραφέα Γ. Ρούσσο, η επανάσταση του *Νίκα* δεν οφειλόταν μόνο στη μεροληψία των αυτοκρατόρων για τη φατρία των Πρασίνων. Αντίθετα, ως κύρια αιτία αυτού του άδικου χαμού θεωρούνταν το «ένοχο» μυστικό της αυγούστας Θεοδώρας, η οποία, εν έτει 532 μ. Χ., ήταν αναμφισβήτητα η «τρυφερή» σύζυγος του Ιουστινιανού, αλλά κάποτε, προ πολλών ετών, υπήρξε η Πελαγία, η τότε σύνευνη του εκατοντάρχου της Πεντάπολης, Εκηβόλου. Όμως, κατά τραγική ειρωνία, ο γάμος εκείνος διελύθηκε από την οργή του διοικητή της Κυρηναϊκής, όταν, από κάποιους οπαδούς των Πρασίνων, πληροφορήθηκε το κάθε άλλο παρά «άσπιλο» παρελθόν της συζύγου του, πρώην εταίρας, Θεοδώρας και την έδιωξε από τη ζωή του και τη ζωή του γιου τους.⁴⁴

Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, ο Εκήβολος επανεμφανίζεται στο πρόσωπο του μυστηριώδη «*δημεγέρτη*», Ευδαίμονα, «περίεργα» φανατικού εχθρού του Ιουστινιανού και «παθητικά» αδιάφορου προς τη Θεοδώρα. Ο δημαγωγός αυτός, αφού εκτόπισε τον δήμαρχο των Πρασίνων Βασίλειο, έπειτα «δια βοής» εκλέχθηκε αρχηγός και με στόχο να αναγκάσει τον αυτοκράτορα να παραιτηθεί και, τότε, ο ίδιος να δώσει τη χαριστική βολή στους μονάρχες, καταστρέφοντάς τους ολοσχερώς. Από τον Γ. Ρούσσο, πληροφορούμαστε την πρώτη, μετά από χρόνια, συνάντηση του Ευδαίμονα με τη Θεοδώρα στους διαδρόμους του παλατιού, ένα ατυχές γεγονός που πανικόβαλε την αυγούστα και σηματοδότησε το νέο της μαρτύριο. Διότι, σκοπός του γεμάτου θράσος δημοκόπου ήταν, αρχικά, να τρομοκρατήσει τη Θεοδώρα ώστε να χάσει την ψυχραιμία της και κατόπιν να προκαλέσει τον Ιουστινιανό. Τότε μόνο, όπως τουλάχιστον ήλπιζε ο Ευδαίμων, ο αυτοκράτορας, αλλόφρονας από την ανομολόγητη θρασύτητα του επικεφαλής των Πρασίνων, θα διέταζε την καταδίκη του και θα τον

⁴³P. Cezaretti, *Θεοδώρα*, κεφ. XI, σσ. 281-287.

⁴⁴Γ. Ρούσσο, *Φλογισμένη Πορφύρα*, κεφ. 64 - 65, σσ. 140-143.

αναδεύκνυε ήρωα, καθώς θα έγειρε ταυτόχρονα την οργή του «ανύποπτου», ενώπιον μιας τέτοιας σατανικότητας, λαού.⁴⁵

Η Θεοδώρα του Γ. Ρούσσου, από φόβο μήπως ο Ευδαίμων αποκάλυπτε τα πάντα μπροστά στον Ιουστινιανό και στον λαό του Ιπποδρόμου και για μια ακόμη φορά κατέστρεφε τη ζωή της, προσπάθησε στο συμβούλιο, που έκτακτα συγκαλέσθηκε, να πείσει αυτοκράτορα και συγκλητικούς, ώστε να αφεθεί «ανενόχλητος» ο επικίνδυνος, για εκείνη, δήμαρχος. Τότε, με την αποφθεγματική φράση της «ο όχλος μοιάζει με ένα θηρίο που δεν πρέπει να το ξυπνάνε από τη νάρκη του», «αλλά, κι αν ακόμη το ξυπνήσουν, να αποφύγουν να το ερεθίσουν», όχι μόνο έπεισε τους πάντες, αλλά, συγχρόνως, ήγειρε και το θαυμασμό τους. Όμως η αυγούστα, μη επαναπαυόμενη, και θορυβημένη από τους «βαρύτατα» υβριστικούς διαλόγους μεταξύ Ιουστινιανού και Ευδαίμονα, συνέχιζε την προσπάθεια ύφεσης της κατάστασης, όπως και το γεγονός να πείσει τον αυτοκράτορα, σχετικά με την απαλλαγή του «παρανοήτου», κατά τη γνώμη της, επαναστάτη. Του πρώην εκατόνταρχου που κάποτε «ερωτεύθηκε», χάρις στην αρρενωπότητα και τον άψογο χαρακτήρα του.⁴⁶

Ο Γ. Ρούσσοσ αποφαινεται πως η *Στάση του Νίκα*, με έναρξή της την 13^η Ιουνίου, του έτους 532 μ. Χ., περίπου, έπειτα από ανατροπές στην έκβασή της και, για αρκετό χρόνο, επικράτηση των Πρασίνων, έληξε πάλι αιμοσταγώς και με το φόνο του Ευδαίμονα. Όμως, η εξέγερση εκείνη, κατά τον συγγραφέα, έληξε και με τον θρίαμβο του παλατιού και χάρη στα έμπειρα, σοφά, λόγια-γνωμικά της Θεοδώρας. Τότε εκείνη με φράσεις του τύπου: «Όταν ξεκινάς να αγωνισθείς με το φόβο ριζωμένο στην καρδιά σου, έχεις χάσει κιόλας τον μισό αγώνα», ή, ως προς την τέχνη της αναμονής για την οποία συμβούλευε τον αμφιταλαντευόμενο Ιουστινιανό: «αυτός που περιμένει κάνει μια πράξη, κι ίσως πιο γενναία από κάθε άλλη. Φθάνει να ξέρει για ποιο σκοπό περιμένει», και με το «Καλόν εντάφιον η βασιλεία», κατόρθωσε, στην πιο κρίσιμη στιγμή, να πραγματοποιήσει ένα θαύμα, κατά την άποψη του Γ. Ρούσσου. Να μεταδώσει το θάρρος της στον κάποτε «άβουλο» διάδοχο του θρόνου και μετέπειτα ισχυρό αυτοκράτορα, αλλά και να τον προστατεύσει, απομακρύνοντας από αυτόν το στίγμα του ανεύθυνου και «λιποτάκτη». Καταλήγοντας, από την ενδιαφέρουσα αυτή πτυχή της ζωής της Θεοδώρας, θα πρέπει, να διακριθεί και η ανώτερη και υπεύθυνη στάση του Βελισαρίου. Του στρατηγού, που χάρη στην πίστη του στην αυτοκράτειρα και, το πιο σημαντικό, στην ανδρεία του, στην εμπειρία, αλλά και στην άριστη πολεμική του

⁴⁵Γ. Ρούσσου, *Φλογισμένη Πορφύρα*, κεφ. 64-69, σσ. 143, 143, 154-162.

⁴⁶Γ. Ρούσσου, *Φλογισμένη Πορφύρα*, κεφ. 70-79, σσ. 156-176.

τακτική, υπήρξε ο εκτελεστικός θριαμβευτής της εξουσίας, όμως, αλλίμονο, εις βάρος της ζωής δεκάδων χιλιάδων «αδικοχαμένων» ανθρώπων.⁴⁷

4. Συμπεράσματα

Εν κατακλείδι, πιστεύω, ότι η εξέταση όλων των δεδομένων της ιστορικής «Στάσης του Νίκα» μας δίνει τη δυνατότητα, όχι μόνο να αναφερθούμε στις απόψεις των πέντε ιστορικών συγγραφέων της συγκεκριμένης μελέτης και να τις συγκρίνουμε μεταξύ τους, αλλά ταυτόχρονα να κατανοήσουμε, ίσως, σε μεγαλύτερο βαθμό το σθένος και τη σταθερότητα του χαρακτήρα της Θεοδώρας. Κατά τον τρόπο αυτό υποθέτουμε πως δίκαια ο Προκόπιος, που παραμερίζοντας οποιαδήποτε εμπάθειά του για τη σύγχρονή του και, επί κάποια έτη, συμπολίτισσα Θεοδώρα, φανέρωσε, πιθανόν για πρώτη φορά, τον «ανυπόκρυπτο», εξιστορηματικό του θαυμασμό για εκείνη. Μάλιστα, πρέπει να τονισθεί, ότι σπάνια στα έργα του, ο ιστορικός, αναφέρεται τόσο εκτενώς στην αυτοκράτειρα. Όσον αφορά τον C. Diehl, τον K. Θεοχάρους, τον P. Cezaretti και τον Ρούσσο, καθότι ο Rachtel τελειώνει τη μυθιστοριογραφία του στους γάμους του ζεύγους Θεοδώρας-Ιουστινιανού, όλοι αυτοί, να μεν διαφοροποιήθηκαν, κάπως, σχετικά με τα αίτια και τις αφορμές της εξέγερσης. Είναι γεγονός ότι αντιπαρέβαλαν τις διαφορές τους ως προς τις περιγραφές των διαφόρων δεδομένων. Όμως το αξιοσημείωτο, πιστεύω, πως είναι η ταύτιση όλων, σχετικά με την εξέχουσα προσωπικότητα της Θεοδώρας και με όλα τα συναφή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολυσύνθετης προσωπικότητάς της. Γι αυτό και στα κείμενά τους, την τοποθέτησαν στο «ανώτατο», ίσως, βήθρο, που μόνο μια «Οσία» και «Σωτήρας» μπορεί να τοποθετηθεί, σηματοδοτώντας το αρχαίο ρητό: «η εξουσία είναι ένα υπέροχο σάβανο»⁴⁸

⁴⁷Γ. Ρούσσο, *Φλογισμένη Πορφύρα*, κεφ.80-91, σσ. 176-204.

⁴⁸βλ. Ισοκράτους, *Αρχίδαμος*, αρχ. κείμ., 45, πρβλ. B. Baldwin, *An Aphorism in Procopius*, «*Rheinisches fOr Philologie*», κεφ. CXXV, σσ. 309-311.